

УДК 72:711

А. С. Шевельова

*аспірантка кафедри містобудування**Київського національного університету будівництва та архітектури*

ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ МІСТОБУДІВНИХ АСПЕКТІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ МІСТЕЧОК УКРАЇНИ

Анотація: у статті висвітлюється актуальність вивчення шляхів модернізації та осучаснення військових містечок України.

Ключові слова: військові містечка, модернізація, архітектурно-планувальна структура, функціональне зонування, військові територіальні об'єкти, обороноздатність.

Питання безпеки країн відноситься до числа давніх, в той же час, завжди актуальних проблем. Накопичення оборонного потенціалу виконує важливу функцію стратегічного стримування. В наш час проблема цілісності та національної безпеки стоїть, як ніколи гостро. Зважаючи на останні події в геополітичному просторі України, існує потреба сучасного реформування та підтримки Збройних Сил України, модернізації та осучаснення військових територіальних об'єктів, зокрема військових містечок [7].

Метою дослідження є аналіз закордонного та вітчизняного досвіду розвитку військових територіальних об'єктів. У відповідності до *державної цільової програми розвитку Збройних Сил України* [7].

На різних етапах розвитку людства видатні архітектори та інженери займалися військовою справою, плануванням, дослідженням та будівництвом оборонних споруд та військових територіальних об'єктів. В античний період над військовим плануванням працювали: *Марк Вітрувій Полліон, Денократ з Македонії, Арістобул з Касандрії, Аполлор з Дамаска*. З розвитком артилерійської зброї змінилася тактика ведення бою. Виникла необхідність створення укріплених кріпосних оборонних споруд. Відбулася своєрідна трансформація мобільних античних таборів (каструмів) в стаціонарні фортеці. Найбільший розвиток фортифікація набула на території європейських держав. Саме в період середньовіччя розробкою оборонних споруд в Європі займалися: *Альбрехт Дюрер, Мікеланджело Буонарроті, Йокуб Бретфус, Паган Блез Франсуа, Себест'єн ле Претер де Вобан, Менно Кугорн*. Значним фактором, який впливає на форми й види фортифікаційних споруд, є природно-кліматичні умови. Так, в залежності від рельєфу місцевості, фортифікація поділяється на кріпосну та польову. Широкий розвиток польова фортифікація набула на території Росії. Значний вклад в розвиток фортифікаційних оборонних споруд

внесли такі російські інженери: *А. З. Теляковский, Ф. Ф. Ласковський, М. В. Болдирєв, Ц. А. Кюи. К. І. Величко, В. В. Яковлєв, С. О. Хмельков, О. І. Панксен, В. Ф. Шперк, Б. О. Оліветський, В. О. Огородніков, С. Є. Гербановський, Б. О. Олісов, О. П. Платонов* [1].

На території України теж розвивалася фортифікація, особливо в західній частині. Військові оборонні об'єкти досліджували такі українські історики та архітектори, як: *В. Вечерський, К. Луца, В. Пірко, В. Мороз, С. Кравцов, С. Іванов, В. Вуйцик, І. Данілов, В. Шевченко* [3].

З часом фортифікація стала менш ефективною, оскільки виникли більш досконалі види зброї. Це слугувало певним поштовхом для створення сучасних військових територіальних об'єктів. Науковці, що розглядали та досліджували територіальну організацію військових поселень, гарнізонів та військових містечок кінця ХІХ- поч. ХХІ ст.: *М. А. Бунін, В. І. Мухін, Ю.В. Затикін, С. А. Кулєв, А.А. Журавльов, Н.І. Хомченко, Т.Д. Липовська, А.В. Кириченко, С.Г. Кліманов, Т.Н. Кандаурова, О.В. Матвєєв* [2]. Однак дослідженню військових містечок України не приділено достатньої уваги, тому існують передумови для більш детального вивчення даного питання.

Україна, на 2013 рік, витрачає на покинуті військові містечка 200 млн гривень в рік. Тільки в одеській області 429 повністю звільнених військових містечок, вартість яких складає 9 млрд грн. Всього за станом на 1 вересня 2010 року на обліку у Міністерства Оборони знаходиться 1875 військових містечок загальною площею 531.3 тисячі гектарів, кількість яких зменшилася в два рази [15].

Розглядаючи проблематику модернізації військових містечок України, необхідно розглянути питання конверсії військових об'єктів та територій. Конверсія військових об'єктів – (від лат. *conversio* – перетворення) комплекс організаційних і практичних заходів щодо відчуження військових об'єктів, шляхом переведення їх у цивільне використання з дотриманням законних прав та інтересів звільнених з військової служби військовослужбовців та членів їх сімей, які залишилися проживати в колишніх військових містечках [6].

Програма конверсії військових територій спрямована на забезпечення ефективного та раціонального використання військових об'єктів, які вилучаються зі Збройних Сил та інших військових формувань, розв'язання соціально-економічних проблем звільнених з військової служби військовослужбовців та членів їх сімей. Основними завданнями Програми є: створення державної системи ефективного використання колишніх військових об'єктів, у тому числі військових містечок, в яких залишаються проживати звільнені з військової служби військовослужбовці та члени їх сімей, а також

системи державної підтримки розв'язання соціально-економічних проблем у цих містечках [6].

Зважаючи на швидкий ріст міст, території, які належать Міністерству Оборони України, виявляються розміщені в центральних районах. Тому в деяких випадках конверсія може бути доцільною, однак існує необхідність переходу від кількісних до якісних показників в формуванні військових територіальних об'єктів. Вирішення завдань осучаснення військових містечок та створення соціально-адаптованого простору для військовослужбовців стає актуальним.

Законодавча база, що є основою для дослідження проблематики осучаснення військових містечок: закон України «Про оборону України», закон України «Про основи національної безпеки України», закон України «Про державні цільові програми», закон України «Про організацію оборонного планування».

Після проголошення Україною незалежності постало питання про подальшу долю потужного ядерного арсеналу, який знаходився на її території. Цей аспект був одним з ключових для подальшого розвитку молодій українській державі, оскільки США та Росія, однозначно, бажали бачити Україну без'ядерною державою, а відмова від такого сценарію самою Україною могла б загрожувати міжнародною ізоляцією та навіть збройним конфліктом. Україна приймала активну участь в ядерному роззброєнні. 5 грудня 1994 року був підписаний Будапештський меморандум за підсумками саміту ОБСЄ. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї був підписаний лідерами України, США, Росії і Великобританії [10]. Два інших учасники Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, що володіли на момент підписання ядерним арсеналом, Франція і Китай, висловилися про аналогічні гарантії у формі відповідних заяв, не підписавшись під меморандумом [11].

Згідно з Меморандумом США, РФ і Велика Британія зобов'язалися:

- поважати незалежність, суверенітет та існуючі кордони України;
- утримуватися від загрози силою та використання її проти територіальної цілісності, політичної незалежності України; ніяка їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти неї, крім цілей самооборони або будь-яким іншим чином згідно зі Статутом ООН;
- утримуватись від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав;
- домагатися негайних дій з боку Ради Безпеки ООН з метою надання допомоги Україні, якщо вона стане жертвою акту агресії чи об'єктом погрози агресією з використанням ядерної зброї;

- не застосовувати ядерну зброю проти України, крім випадку нападу на них самих, їхні та підопічні території, збройні сили, їхніх союзників;
- проводити консультації у випадку виникнення ситуації, внаслідок якої постає питання стосовно цих зобов'язань [11].

На відміну від роззброєння України, деякі країни світу розвиваються, дещо, іншим шляхом, а саме: накопиченням збройного потенціалу, та значним фінансуванням на державному рівні, такі дані підтверджує Стокгольмський інститут дослідження проблеми миру [16].

Таблиця 1

Список країн за військовими витратами за 2013 рік за даними SIPRI (Стокгольмський інститут дослідження проблеми миру» [16]

№	Прапор	Країна	Фінансування мільярдів доларів	Частина від ВВП, %
1		США	640	3,8
2		КНР	188	2
3		Росія	87,8	4,1
4		Саудівська Аравія	67	9,3
5		Франція	61	2,2
6		Великобританія	57	2,3
7		Німеччина	48,8	1,4
8		Японія	48,6	1
9		Індія	47,4	2,5
10		Республіка Корея	33,9	2,8
11		Італія	32,7	1,6
12		Бразилія	31,5	1,4
13		Австралія	24,0	1,6
14		Туреччина	19,1	2,3
15		ОАЕ	19	4,7

У Державному бюджеті України на 2013 рік видатки для Міністерства оборони передбачено у загальній сумі 15,3 млрд. грн. (загальний фонд – 14,3 млрд. грн., спеціальний фонд – 1,0 млрд. гривень). При цьому видатки

загального фонду відповідають прогнозним показникам видатків Міноборони на 2013 рік, затвердженим постановою Уряду від 07.07.2010 № 568.

В той же час, в деяких пострадянських країнах на 2013 рік розроблений і реалізується план облаштування військових містечок на 2013-2014 роки і на перспективу до 2017 року. При цьому основний напрям розвитку зроблений на створення комфортабельних умов несення військової служби, в першу чергу в віддалених гарнізонах. Також планується створити мобільні військові містечка. Набір проектів типових будівель затверджено. Для реалізації намічається збудувати біля 15 заводів, де будуть виготовлятися деталі майбутніх споруд. До 2017 року можуть бути модернізовані біля 495 військових містечок [4].

Також на противагу «військовим гігантам» існують незалежні країни, в яких немає збройних сил. У той же час, зазвичай в таких країнах є поліцейські чи інші сили, які виконують частину функцій армії. Майже завжди у них є домовленість з іншою країною про свою оборону. Так, наприклад, Японія повністю відмовилася від власної армії в обмін на заступництво, протекторат і захист армії та уряду США. Замість армії в Японії існують Сили самооборони Японії. В Ісландії та Монако немає армії в класичному розумінні, проте діють особливі неполіцейські структури. До списку країн, що не мають збройних сил відносяться: Андорра, Ватикан, Гаїті, Ісландія, Коста-Ріка, Ліхтенштейн, Монако, Панама, Японія та ін. [14].

Проаналізувавши сучасні тенденції розвитку військового комплексу країн світу, існує необхідність дослідження містобудівних аспектів формування вітчизняних військових містечок. Перспективи розвитку військових об'єктів можуть йти в напрямку впровадження новітніх технологій. Використання модульних конструкцій для створення мобільних об'єктів дозволить швидко та якісно створювати нові та оновлювати існуючі військові містечка. Втілення сучасних поглядів в формуванні функціональної та архітектурно-планувальної структури матиме значення для раціональної організації території військових об'єктів. Вивчення даних питань є актуальним, а розробка теоретичних та методичних принципів формування матиме практичне значення для удосконалення та модернізації військових об'єктів.

Список літератури:

1. Буйницький Н. Современное состояние долговременной и временной фортификации / Н. Буйницький, Ф. Голенкин, В. Яковлев. – М.: 1913. –365 с.
2. Бунин М.А. Архитектурно-планировочная организация военной інфраструктурі региона оперативно-стратегического командования на примере ЛВО / М. А. Бунин, Ю. В. Затыкин, В. И. Мухин. – СПб., 2003. –95с.
3. Вечерський В.В. Фортеці й замки України. –К.: 2011. –664 с.: 619 іл.

4. Газета [ru.](http://www.gazeta.ru/social/news/2014/10/22/n_6583109.shtml) [Электронный ресурс]: http://www.gazeta.ru/social/news/2014/10/22/n_6583109.shtml
5. Державне управління сектором безпеки і оборони. Теорія, практика, стратегія / І. В. Романов [та ін.]; Національний науково-дослідний центр оборонних технологій і воєнної безпеки України. – К.: [б.в.], 2007. – 218 с. – Бібліогр.: с. 217.
6. Закон України: «Про затвердження програми конверсії колишніх військових об'єктів на період реформування Збройних Сил та інших військових формувань».
7. Закон України: «Про оборону України» // Відомості Верховної Ради України . – 1992.- № 9, с. 321.
8. Закон України: «Про основи національної безпеки України». // Відомості Верховної Ради України.- 2003.-№39. С 351.
9. Закон України «Про приєднання до Договору про не розповсюдження ядерної зброї.»
10. Кузьмук О.І. Від Воєнної організації до Сектора безпеки і оборони України // Наука і оборона. – 2012. –№ 4. – С. 21.
11. Меморандум: « Про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї».
12. Рекомендації Парламентських слухань: «Про стан та перспективи розвитку Воєнної організації та сектору безпеки України» / Схвалені Постановою Верховної Ради України 5 липня 2012 року №5086 – VI.
13. Стратегічний оборонний бюлетень України / Схвалений Рішенням РНБО України від 29.12.12 // Указ Президента України від 29.12.12 № 771/2012.
14. Barbey, C. La non-militarisation et les pays sans armée : une réalité. – Швейцарія: APRED, 2001.
15. LB.ua. [вибране для всіх](http://economics.lb.ua/finances/2013/12/26/250130_ukraina_tratit_broshennie_voennie.html) [Електронний ресурс]: http://economics.lb.ua/finances/2013/12/26/250130_ukraina_tratit_broshennie_voennie.html
16. SIPRI Fact Sheet, 14 April 2014

Аннотация

В статье освещается актуальность изучения путей модернизации и обновления военных городков Украины.

Ключевые слова: военные городки, модернизация, архитектурно-планировочная структура, функциональное зонирование, военные территориальные объекты, обороноспособность.

Annotation

The article highlights the relevance of studying the ways of modernization and reconstruction of military towns of Ukraine.

Keywords: cantonments, modernization, architectural structure, functional zoning, territorial military installations, defense.